

Reinkarnace a karma - nutné představy z pozice moderní přírodní vědy

Živé vzniká z živého, duševní z duševního

Italský přírodovědec Francesco Redi byl rozhodujícími vědeckými kruhy 17. století považován za kacíře, protože tvrdil, že i ti nejnižší živočichové vznikají množením. Jen tak tak unikl mučednickému osudu Giordana Bruna nebo Galileiho. Neboť pravověrný učenec tehdejší doby zastával názor, že červi, hmyz, ba dokonce i ryby mohou vzniknout z neživého bahna. Redi netvrdil nic jiného než to, co je dnes obecně uznáváno, že vše živé pochází z živého. Dopustil se hříchu tím, že poznal pravdu o dvě stě let dříve, než pro ni věda našla „nezvratné důkazy“.

Od doby, kdy Pasteur prováděl své pokusy, nemůže být pochyb o tom, že šlo o pouhý klam, jestliže se dříve někdo domníval, že živé bytosti vznikají „prvotním plozením“ z neživých látek. Zárodky života, pronikající do takovýchto neživých látek, unikaly pozorování. Pasteur bezpečnými prostředky zabránil vniknutí těchto zárodků do látek, v nichž obvykle vznikají drobné organismy - a nevytvořila se ani stopa něčeho živého. To, co je živé, tedy vzniká jen ze živého zárodku. Redi měl naprostou pravdu.

V podobné situaci jako italský filosof je dnes duchovní badatel. Na základě svých vědomostí musí říci o *duševním* totéž, co Redi řekl o živém. Musí tvrdit: To, co je duševní, může vzniknout jen z duševního. A bude-li se přírodní věda vyvíjet stejným směrem, jakým se vydala od 17. století, přijde také doba, kdy ona sama - sama od sebe - bude zastávat tento názor. Neboť - a to je třeba stále znovu zdůrazňovat - základem dnešního anthroposofického názoru je přesně totéž smýšlení, jaké je i základem přírodovědeckého tvrzení, že hmyz, červi a ryby nevznikají z bahna, nýbrž ze živých zárodků. A duchovní věda tvrdí, že každá duše vzniká z duševního, ve stejném smyslu a významu, v jakém přírodovědec tvrdí, že vše živé vzniká z živého.

Mravy jsou dnes jiné než v 17. století. Smýšlení, z něž tyto

mravy vycházejí, se však nijak zvlášť nezměnilo. V 17. století byly ovšem kacířské názory pronásledovány prostředky, které dnes již nejsou pokládány za humánní. Zastáncům duchovní vědy dnes nebude hrozit přímo smrt na hranici; jejich odpůrcům stačí, učiní-li je neškodnými tím, že je prohlásí za blouznivce a pomatence. Obvyklá věda je cejchuje jako bloudy. Na místo dřívějšího popravování inkvizicí nastoupil nový druh popravky, poprava žurnalistická. Zastánci duchovní vědy však stojí zpříma; utěšují se vědomím, že přijde doba, kdy se o takovém Virchowovi bude zhruba říkat: „Byly doby - jsme šťastni, že už jsou za námi - kdy se věřilo, že duše vzniká sama od sebe, když se v mozku odehrávají jisté složité chemické a fyzikální děje. Dnes však pro každého seriózního vědce musí tato dětinská představa ustoupit poznatku, že *vše duševní vzniká z duševního*.“ A sbor „osvícených“ novinářů různých stranických směrů bude - pokud pak takový žurnalismus samotný nebude počítán k dětinskostem - psát: „Geniální badatel X statečně vztyčil prapor duševní vědy a z kořene vyvrátil pověru mechanického pojetí přírody, která ještě na shromáždění přírodovědců roku 1903 slavila zásluhou vatislavského chemika Ladenburga opravdové vítězství.“

Mezi přírodní a duchovní vědou není rozpor

Nikdo ať se však neoddává klamu, že duchovní věda chce své pravdy *dokázat* na základě přírodní vědy. Je třeba naopak zdůraznit, že duchovní věda má stejné *smýšlení* jako pravá přírodní věda. Zastánci duchovní vědy pouze uskutečňuje v oblasti duševního života totéž, čeho se přírodovědec snaží dosáhnout v případě toho, co vidí očima a slyší ušima. Mezi pravou přírodní vědou a vědou duchovní nemůže existovat *žádný rozpor*. Duchovní vědec ukazuje, že zákony, které postuluje pro duševní život, platí náležitým způsobem i pro vnější přírodní jevy. Činí tak, protože ví, že lidský cit pro poznání se uspokojí jen tehdy, vidí-li, že mezi různými jevovými oblastmi bytí panuje soulad, a nikoli rozpor.

Většina lidí, kteří vůbec usilují o poznání a pravdu, je dnes obe-

známena s jistými přírodovědeckými poznatky. Takové pravdy se člověku nabízejí přímo, abych tak řekl, na ulici. Zábavní přílohy novin odhalují člověku vzdělanému i nevzdělanému zákony, podle nichž se dokonalá zvířata vyvíjejí z nedokonalých, jak blízkce příbuzní jsou si lidé a nejdříve vyvinuté opice, a pilní pisatelé týdeníků bez umdlení napovídají svým čtenářům, jak mají smýšlet o „duchu“ v epoše „velkého Darwina“. Jen velmi vzácně dodávají, že v Darwinově hlavním díle se také nachází věta: „Je velikost v tomto názoru na život, jehož četné schopnosti *byly původně vdechnuty Tvůrcem* v několik málo forem či ve formu jedinou.“

V takové epoše je nanejvýš nutné stále znovu poukazovat na to, že duchovní věda si to sice s oním „vdechnutím života“ a ani s duší na rozdíl od Darwina a některých darwinovců neusnadňuje, že však její pravdy nejsou v rozporu s výsledky pravé přírodní vědy. Duchovní věda nechce k tajemstvím duchovního života pronikat s berličkou současné přírodní vědy, nýbrž chce pouze říci: „Poznejte zákony duchovního života; pak tyto vznešené zákony také shledáte náležitě potvrzeny, sestoupíte-li do oblasti, kde můžete vidět očima a slyšet ušima. Současná přírodní věda není v rozporu s duchovní vědou, nýbrž sama je elementární duchovní vědou.“

Haeckel dospěl v oblasti živočišného života k tak skvělým výsledkům jen proto, že zákony, které ve své oblasti již dlouho aplikují badatelé zkoumající duši, použil na vývoj živočišného života. Jestliže on sám toto přesvědčení nemá, nic to na skutečnosti nemění; Haeckel prostě nezná duševní zákony a neví také nic o bádání, které lze na poli duše provést. Význam jeho práce *v jeho* oblasti tím není o nic menší. Velcí mužové trpí chybami svých čteností. Naším úkolem je ukázat, že Haeckel tam, kde je doma, není ničím jiným než theosofem.“

A ještě jedna pomůcka se nabízí duchovnímu vědci, naváže-li na současné přírodovědecké poznatky. Na věci vnější přírody si lze takřikajíc sáhnout. Proto je snadné objasnit jejich zákony. Poznat, že rostliny se mění, přeneseme-li je z jednoho prostředí do druhého, není nijak obtížné. Skutečnost, že jisté druhy zvířat ztratí schopnost zraku, žijí-li nějaký čas v temných jeskyních, vyvolává bez obtíží *názorné*

představy. Poznáme-li, jaké zákony působí v těchto dějích, můžeme snadno přejít k méně názorným, méně uchopitelným zákonům, s nimiž se setkáváme v oblasti duševního života. - Duchovní badatel nechce nic jiného než znázornovat, vezme-li si na pomoc přírodní vědu. Chce ukázat, že v jejím oboru se duchovně-vědecké pravdy opakují, že přírodní věda nemůže být ničím jiným než elementární duchovní vědou; a přírodovědecké představy používá, aby ostatní převedl ke svým představám vyššího druhu.

Fyzický a duševní původ člověka

Zde by se ovšem dalo namítnout, že jakýkoli příklon k současným přírodovědeckým představám by duchovní vědu mohl už jen proto zavést na scestí, že tyto představy samotné spočívají na velmi nejistých základech. Je pravdou, že jsou přírodovědci, kteří jisté principy darwinismu považují za nevyvratitelné pravdy, a pak takoví, kteří již mluví o „krizi darwinismu“. Ti první spatřují ve „všemoci přírodního výběru“, v „boji o přežití“ obsáhlé vysvětlení vývoje živých tvorů; ti druzí řadí tento „boj o přežití“ mezi dětské nemoci novější přírodní vědy a mluví o „bezmoci přírodního výběru“.

Kdyby přišlo na tyto zvláště sporné body, nemohl by člověk jako zastánce duchovní vědy udělat nic lepšího, než se o ně prozatím nestarat a pro dosažení souladu s přírodní vědou vyčkat dobu, která bude lepší než ta současná. O to ale právě vůbec nejde. Jedná se mnohem spíše o jisté smýšlení, o způsob myšlení v rámci přírodovědeckého bádání naší doby, o určité hlavní principy, které jsou všude dodržovány, třebaže se jednotliví badatelé a myslitelé v názorech na zvláštní otázky značně rozcházejí.

Je pravdou, že Haeckelovy a Virchowovy názory na „původ člověka“ se velice rozcházejí. Avšak zastánce duchovní vědy by mohl být rád, kdyby rozhodující osobnosti smýšlely o jistých zásadních hlediscích týkajících se duševního života natolik jasně, jako tito *protivníci* smýšlejí o tom, co je pro ně i při všech sporech naprosto jisté. Ani přívrženci Haeckelovi ani Virchowovi nehledají dnes původ červů v neživém bahně, ani jedni ani druzí nepochybují o větě „vše

živé pochází z živého“ ve výše uvedeném smyslu.

Ve vědě o duši tak daleko ještě nejsme. Chybí zde jakákoli jasnost o hledisku, které by se dalo přirovnat k základnímu přírodovědeckému přesvědčení. Kdo chce vysvětlit podobu a život červa, ví, že musí postoupit k vajíčku a k předkům červa; ví, jakým *směrem* musí bádát, i kdyby o všem ostatním panovaly různé názory nebo i kdyby se tvrdilo, že doba ještě není zralá, aby se v tom či onom bodu dospělo k určitým závěrům. - Kde bychom však ve vědě o duši našli podobnou jasnost? Fakt, že duše má duchovní vlastnosti, podobně jako má červ vlastnosti fyzické, nezavdává, třebaže by měla, příčinu k tomu, aby se k této skutečnosti přistupovalo se stejným vědeckým smýšlením jako k té druhé. Dnešní doba se ovšem nachází pod vlivem *myšlenkových zvyklostí*, které způsobují, že bezpočet těch, kdo se těmito věcmi zabývají, ani nechce na takovýto požadavek náležitým způsobem přistoupit.

Jistě, z nouze se připouští, že i duševní vlastnosti člověka musí odněkud pocházet, tak jako vlastnosti fyzické. Uvažuje se o tom, jak je možné, že duše houfu dětí, které všechny vyrůstaly a byly vychovávány ve stejných podmínkách, jsou tak různé, že dokonce dvojčata, která se nacházela stále na tomtéž místě, v péči jedné chůvy, se od sebe v podstatných osobitostech liší. Příležitostně se též uvádí, že o „siamských dvojčatech se říká, že v posledních letech svého života byla v důsledku opačných sympatií v severoamerické občanské válce značně rozmrzelá“.

Ostatně tím naprosto nemá být řečeno, že takovým jevům se nemá věnovat pečlivé přemýšlení a pozorování a že o nich neexistují pozoruhodné práce. Obvykle však takové práce přistupují

k duševní oblasti tak, jak by přírodovědec přistupoval k oblasti živého, kdyby tvrdil, že něco živého pochází z neživého bahna. Je bezpochyby oprávněné, jestliže někdo k vysvětlení nižších duševních vlastností poukazuje na fyzické předky a mluví o dědičnosti, tak jako se to děje v případě [vysvětlení] tělesných znaků. Avšak lidé *chtějí* zavírat oči před tím podstatným, ubírají-li se tímtež směrem v případě vyšších duševních vlastností, vlastní duchovní bytosti člověka. Zvykli si prostě považovat tyto vyšší duševní vlastnosti jen za vystupňování, za vyšší stupeň vlastností nižších. A domnívají se proto, že se mohou spokojit s vysvětlením neseným ve stejném duchu jako vysvětlení duševních vlastností zvířat.

Zvířecí a lidská duševnost

Nechci popírat, že pozorování jistých duševních úkonů vyšších zvířat snadno k takovému názoru svádí. Stačí poukázat na to, že psi podávají pozoruhodné důkazy věrné paměti, že koně, kteří zpozorují ztrátu své podkovy, sami přijdou ke kovárně, v níž obvykle bývají kováni; že dokonce zvířata zavřená v místnosti si sama pomocí kliky otevřou, a jaké všelijaké překvapivé věci by ještě mohly být uvedeny. Jistě, ani zastánce duchovní vědy nemůže opomenout jakékoli libovolné vystupňování zvířecích schopností. Máme však proto pominout veškeré rozdíly mezi nižšími duševními znaky, které má člověk společné se zvířaty, a vyššími duchovními vlastnostmi, jež jsou vlastní jen jemu? To může učinit jen ten, kdo je zcela zaslepen dogmatickým předsudkem „vědy“, která *chce* lpět na hrubých smyslových skutečnostech.

Vezměme si jen důkladným pozorováním zjištěnou skutečnost, že zvířata, ani ta nejvýše stojící, se nenaučí odpočítávání, a tedy ani jiným početním úkonům. Již ve starých školách moudrosti platilo za výmluvnou poučku, že člověk se od zvířete liší tím, že dovede počítat. - Počítání* je tou nejjednodušší, nejtriviálnější z vyšších

* Ve smyslu vypočítávání, odpočítávání, tedy pochopení číselné řady; v něm. orig. *zählen*. (Pozn. edit.)

duševních schopností. Právě proto budiž zde počítání uvedeno jako hranice, kde zvířecí duševnost přechází v duševnost duchovní, ve vyšší lidskou duševnost.

Je samozřejmě velmi snadné vznést i zde námitky. Zaprvé může někdo říci, že přece ještě není všem dnům konec a že jednou by se mohlo podařit to, co se dosud nezdařilo: naučit některá inteligentní zvířata počítat. A zadruhé by někdo rád poukázal na to, že lidský mozek se oproti mozku zvířat zdokonalil a tím je prostě dáno vytváření vyšších stupňů duševních schopností. Tomu, kdo vznáší tyto námitky, lze dát ne jednou, ale stokrát zapravdu. V téže situaci jsme však vůči těm, kteří ohledně skutečnosti, že veškerý život pochází z živého, stále znovu tvrdí: ale vždyť v červu přece panují tytéž chemické a fyzikální zákony jako v bahnu, jen složitějším způsobem. Chce-li někdo odhalovat tajemství přírody pomocí trivialit a samozřejmostí, lze mu jen stěží pomoci. Jsou lidé, kteří úroveň rozumu, k níž se právě pozvedli, považují za nejvyšší možnou, a které proto ani nenapadne, že by si někdo jejich triviální námitky mohl vznést sám, kdyby si nebyl vědom jejich nicotnosti.

Nelze nic namítat proti názoru, že ve světě jsou všechny vyšší úkony jen vystupňováním úkonů nižších, že zákony panující v červu jsou vystupňováním zákonů, s nimiž se můžeme setkat v bahnu. Ale tak jako dnes nikdo rozumný netvrdí, že červ pochází z bahna, *nemůže* nikdo jasně myslící chtít na duchovní duševnost použít stejnou pojmovou šablonu jako na duševnost zvířecí. Tak jako zůstáváme v oblasti živého, abychom vysvětlili jeho původ, musíme zůstat v oblasti duševně-duchovní, abychom porozuměli původu duševně-duchovního.

Zvíře: popis druhu; člověk - individuální biografie

Všude kolem nás lze pozorovat skutečnosti, kolem nichž bezpočet lidí přejde, aniž by se nad nimi zamyslel. Pak přijde někdo, kdo na takové každému přístupné skutečnosti učiní objev nějaké závažné pravdy. Galilei si prý důležitého zákona kyvadlového pohybu

povšiml na houpající se kostelní svítilně. Bezpočet lidí před ním viděl houpat se kostelní svítilny, aniž by učinil tento zásadní poznatek. Záleží tedy na tom, aby člověk s pozorovanými předměty spojil správné myšlenky. A tak existuje skutečnost, která je zcela obecně přístupná a je-li na ni správně nahlíženo, vrhá jasné světlo na charakter duševně-duchovního.

Je prostou pravdou, že každý člověk má svou biografii, zvíře však nikoli. Někteří lidé sice opět řeknou: Cožpak nelze napsat životní příběh kočky nebo psa? Těm však lze odpovědět: Bezpochyby ano, ale jsou i školní úkoly, v nichž se po dětech požaduje, aby vyprávěly osudy psacího pera. Jde však o to, že pro jednotlivého člověka má biografie tyž prazákladní význam, jaký má pro zvíře popis jeho druhu. V tomtéž smyslu, v jakém mě u lva zajímá popis *lva jako druhu*, mě u člověka zajímá biografie. Schiller, Goethe a Heine se pro mě nevyčerpávají v tomtéž smyslu, popíšu-li jejich lidský druh, jako se pro mě vyčerpá jednotlivý lev, poznám-li jej jako exemplář jeho rodu. Jednotlivý člověk je více než exemplář lidského rodu. Své rodové znaky má se svými fyzickými předky společné ve stejném smyslu jako zvíře. Kde však končí to, co má charakter rodu, začíná pro člověka to, co podmiňuje jeho zvláštní postavení, jeho úkoly ve světě. A kde toto začíná, tam končí veškerá možnost vysvětlení podle šablony živočišně-fyzické dědičnosti.

Schillerův nos a vlasy a snad i některé vlastnosti vycházející z temperamentu sice mohu odvodit z odpovídajících znaků a vlastností jeho předků, nikoli však jeho génia. To samozřejmě platí nejen o Schillerovi. Platí to též o paní Novákové z Dolní Lhoty. Také u ní nalezneme, pokud k tomu ovšem chceme přihlédnout, duševně-duchovní podstatu, kterou však rozhodně v téže podobě nenajdeme u jejích rodičů a prarodičů, na rozdíl od jejího nosu a modrých očí. Goethe sice řekl: Po otci mám prý postavu a vážné založení, po mamince rád zábavu a radost z vyprávění, a proto prý u toho šprýmaře nelze vůbec nic označit za původní. Nicméně nikdo se nepokusí odvodit Goethovo nadání od jeho otce a matky a nespokojí se s takovým vysvětlením v tomtéž smyslu, v jakém se

podoba a způsob života lva odvozuje od jeho předků.

Světlo v otázce lidské duše

Tímto směrem se musí ubírat věda o duši, jestliže chce vedle přírodovědecké poučky „vše živé pochází z živého“ postavit odpovídající poučku „vše duševní je nutné vysvětlit z duševního“. Tento směr budeme nadále sledovat a ukážeme, že zákony reinkarnace a karmy z tohoto hlediska jsou *přírodovědeckou nezbytností*.

Je skutečně s podivem, že tolik lidí pomíjí otázku původu duševna, z pouhého strachu, že by při tom mohli zajít do nejisté oblasti vědění. Těmto lidem je třeba říci totéž, co pravil vynikající přírodovědec Karl Gegenbaur o darwinismu. I když bezprostřední Darwinova tvrzení možná nebyla zcela správná, přece jen vedla k objevům, k nimž by bez nich nedošlo. Darwin srozumitelně poukázal na vývoj jedné životní formy z druhé, což bylo pobídkou k hledání souvislostí mezi těmito formami. I ti, kdož vystupují proti omylům darwinismu, si musí uvědomovat, že tentýž darwinismus vnesl *jasnost a jistotu* do výzkumu vývoje rostlin a zvířat a že jejich pomocí vrhl světlo do temných oblastí přírodního působení.

Své omyly překoná darwinismus sám sebou. Kdyby jeho nebylo, neměli bychom ani jeho důsledky. A pro oblast *duchovního života* musí duchovně-vědeckým názorům přiznat totéž i člověk, který se vůči těmto naukám obává nejistoty. I kdyby nebyly zcela správné, samy sebou by vedly ke světlu v oné záhadné otázce duše. I jim budou lidé vděčit za *jasnost a jistotu*. A jelikož se vztahují k našemu duchovnímu osudu, k našemu lidskému určení, k našim nejvyšším úkolům, musí být nastolení této jasnosti a jistoty nejdůležitější záležitostí našeho života. V této oblasti je úsilí o poznání zároveň morální nutností, bezpodmínečnou *mravní povinností*.

Straussova Stará a nová víra

Jakousi bibli „osvíceného“ člověka nové doby chtěl ve své knize *Stará a nová víra*, vydané v roce 1872, poskytnout David Friedrich Strauss. Základem „nové víry“ mají být zjevení přírodní vědy, nikoli -

podle názoru tohoto takzvaného apoštola osvícenství - přežitá zjevení „staré víry“. Tato nová bible je psaná pod dojmem Darwinových představ. A pochází od osobnosti, která si řekla: Kdo se podobně jako já počítá k osvíceným lidem, ten už dávno před Darwinem nevěřil v „nadpřirozené zjevení“ a jeho zázraky. Bylo mu jasné, že v přírodě panují nutné, nezměnitelné zákony, a to, co nám Bible předkládá jako zázraky, byly poruchy, přerušení [platnosti] těchto zákonů; něco takového však nemůže existovat. Na základě [znalosti] přírodních zákonů víme, že mrtvý nemůže znovu obžít; ani Ježíš tedy nemohl vzkřísit Lazara.

Ovšem - řekne si náš osvícenec dále - naše vysvětlení přírody mělo mezeru. Dokázali jsme sice poznat, jak lze neživé jevy vysvětlit nezměnitelnými přírodními zákony; jak ale vznikly rozmanité druhy rostlin a zvířat a člověk samotný, o tom jsme si nedovedli učinit přiměřenou představu. Věřili jsme sice, že i tady připadají v úvahu jen nezbytné přírodní zákony; které to však jsou a jak působí, o tom jsme nevěděli nic. Jakkoli jsme se namáhali, nedokázali jsme namítnout nic rozumného proti tomu, co vyslovil Karl Linné, vynikající přírodovědec osmnáctého století: „Ve zvířecí a rostlinné říši se vyskytuje tolik druhů (species), kolik jich v zásadě bylo původně *stvořeno*.“ Cožpak bychom před sebou neměli právě tolik zázraků stvoření, kolik je druhů rostlin a zvířat? Co by nám bylo platné naše přesvědčení, že Bůh nemůže nadpřirozeným zásahem do přírodního řádu, zázrakem vzkřísit Lazara, kdybychom byli nuceni připustit bezpočet takovýchto nadpřirozených činů? Tu přišel Darwin a ukázal nám, že rostlinné a zvířecí druhy vznikají stejně jako neživé jevy působením nezměnitelných přírodních zákonů: přizpůsobením a bojem o přežití. Naše mezera ve vysvětlení přírody byla zaplněna.

Na základě naladění, jež získal z tohoto přesvědčení, napsal David Friedrich Strauss tato slova své *Staré a nové víry*: „Nám filosofům a kritickým teologům se snadno mluvilo, když jsme nařizovali konec všem zázrakům; náš mocenský nárok vyzněl do ztracena, protože jsme je nedokázali učinit postradatelnými, protože jsme nedovedli dokázat přírodní sílu, kterou by bylo možné dosadit na místa, kde zázraky byly dosud nejvíce považovány za nevyhnutelné. Darwin tuto přírodní sílu, tento přírodní postup dokázal, otevřel dveře, jimiž naše šťastnější potomstvo zázraky navždy vykáže. Každý, kdo ví, co všechno se pojí k zázrakům, ho za to bude velebit jako jednoho z největších dobrodinců lidského rodu.“ Z těchto slov promlouvá nálada vítěze. A všem, kdo cítí jako Strauss, se otevírá následující výhled na „novou víru“: Neživé částičky hmoty se kdysi díky svým vnitřním silám seskupily tak, že vznikla *živá* hmota. Ta se pak působením nutných zákonů vyvíjela v nejjednodušší, nej nedokonalější organismy. Ty se poté působením právě tak nutných zákonů dále proměňovaly v červa, rybu, hada, vačnatce a nakonec v opici. A protože vynikající anglický přírodovědec Huxley dokázal, že lidé jsou ve své stavbě nejvyšším opicím mnohem podobnější než opicím nižším, co ještě brání víře, že člověk sám se podle týchž přírodních zákonů vyvinul z vyšších opic? A dále: což pak se s tím, co nazýváme vyšší lidskou duchovní činností, co nazýváme morálkou, nesetkáváme v nedokonalé podobě již u zvířat? Můžeme pochybovat o tom, že když se stavba zvířat zdokonalila a získala podobu lidské postavy, rozvinuly se, pouhým působením fyzických zákonů, k lidské výši také náznaky rozumové činnosti a morálky, nacházející se i u zvířat?

Rozpory v „nové víře“

Zdá se, že všechno dokonale souhlasí. Každý sice musí přiznat, že naše poznání přírody ještě dlouho nebude dostačovat k tomu, abychom si představili, jak se to, co bylo výše popsáno, do všech podrobností odehrává; člověk však bude objevovat stále více skutečností a zákonů; a pak i ona „nová víra“ bude získávat stále pevnější oporu.

Avšak výzkumy a úvahy poslední doby žádnou pevnou oporu pro tuto víru neposkytly a naopak všemožně přispěly k jejímu otřesení: ona však přesto žije ve stále širších kruzích dál a je těžkou překážkou pro jakékoli jiné přesvědčení.

Není pochyb o tom, že mají-li David Friedrich Strauss a jeho přívrženci pravdu, je jakékoli povídání o vyšších duchovních zákonech bytí zbytečné: „novou víru“ by pak bylo třeba vybudovat výhradně na základech, o nichž tyto osobnosti tvrdí, že jsou výsledkem poznání přírody.

Tomu, kdo nepředpojatě sleduje vývody těchto přívrženců „nové víry“, se však před očima objevuje podivná skutečnost. A tato skutečnost je nápadná zvláště tehdy, podíváme-li se na myšlenky těch, kdo si ještě na rozdíl od ortodoxních osvícenců, činících s jistotou tato tvrzení, zachovali trochu nepredpojatosti.

Ve vyznáních těchto „novověrců“ jsou totiž skrytá zákoutí. A když odhalíme, co se v těchto zákoutích nachází, zazáří *pravé* výsledky novější přírodní vědy sice v jasném světle, *míněni* novověrců o člověku však začnou pohasínat.

Posviťme si tedy nyní do několika takových zákoutí. Zastavme se nejprve u té nejvýznamnější a nejúčtyhodnější osobnosti mezi těmito novověrci. Na straně 804 devátého vydání Haeckelových *Dějin stvoření přírody* se dočteme: „Konečným výsledkem (srovnávání zvířat a člověka) je, že *mezi nejvýše vyvinutými zvířecími dušemi a nejnižšími lidskými dušemi existuje jen nepatrný kvantitativní, nikoli však kvalitativní rozdíl*; tento rozdíl je mnohem menší než rozdíl mezi nejnižšími a nejvyššími lidskými dušemi nebo rozdíl mezi nejvyššími a nejnižšími zvířecími dušemi.“ Nuže, jak se novověrec postaví k takové skutečnosti? Prohlásí: Rozdíl mezi nižšími a vyššími zvířecími dušemi musíme vysvětlit působením nutných a nezměnitelných zákonů. Tyto zákony studujeme. Klademe si otázku: Jak došlo k tomu, že ze zvířat s nižší duší se vyvinula zvířata s vyšší duší? Hledáme v přírodě podmínky, za nichž se nižší může stát vyšším. Zjistíme například, že zvířata, která do jeskyní v Kentucky přijdou z jiných míst, oslepnou. Je nám

zřejmé, že pobyt v temnu vyřazuje oči z činnosti. V těchto očích tak již neprobíhá fyzikální a chemická činnost, jež se odehrává při vidění. Proud živin, který byl dříve používán pro tuto činnost, nyní plyne k jiným orgánům. Zvířata mění svou podobu. Tímto způsobem mohou ze starých živočišných druhů vznikat nové, jsou-li změny, které příroda u těchto druhů vyvolá, dostatečně velké a rozmanité.

Probudit novověrce ze slastné dřímoty

Co se tu vlastně děje? Příroda provede s některými tvory změny; a tyto změny se pak objeví i u potomstva. Říká se, že se *dědí*. Tak je vysvětlen vznik nových živočišných a rostlinných druhů.

A pak vysvětlování novověrců vesele pokračuje. Rozdíl mezi nízko stojícími lidskými dušemi a vysoko stojícími zvířecími dušemi vůbec není tak velký. Jisté životní podmínky, do nichž byly vysoko stojící zvířecí duše uvedeny, v nich tedy vyvolaly změny, v jejichž důsledku se staly nižšími lidskými dušemi. Zázrak vývoje lidské duše je - abychom to řekli Straussovými slovy - navždy vykázan z chrámu nové víry a člověk je podle „věčných, nutných“ zákonů zařazen do světa zvířat. Novověrec se nyní může opět oddat slastné dřímotě; jít dále už teď *nechce*.

Poctivé myšlení ho z této dřímoty musí vyrušit. Neboť toto poctivé myšlení musí u jeho pohovky zachovávat při životě duchy, jež on sám vyvolal. Podívejme se blíže na výše uvedenou Haeckelovu větu: „Rozdíl (mezi vyššími zvířaty a lidmi) je mnohem menší než rozdíl mezi nejnižšími a nejvyššími lidskými dušemi.“ Jestliže to novověrec připustí, cožpak se potom může oddat slastné dřímotě, jakmile - podle jeho názoru - vysvětlil vývoj nižšího člověka z nejvyššího zvířete?

Ne, nesmí; a pokud to přesto učiní, popírá celý základ, na němž postavil své přesvědčení. Co by novověrec odpověděl, kdyby někdo

přišel a řekl: Ukázal jsem, že ryby se vyvinuly z nižších organismů. A tím jsem hotov. Ukázal jsem, že se všechno vyvíjí - čili i druhy stojící nad rybami se jistě vyvinuly tak jako ryby. Náš novověrec by bezpochyby řekl: Tvé *všeobecné* vývojové představy jsou k ničemu: musíš také vysvětlit, jak vznikají savci; neboť mezi savci a rybami je větší rozdíl než mezi rybami a zvířaty nacházejícími se bezprostředně pod nimi. - A co by muselo vyplynout z toho, kdyby novověrec ve svém vyznání skutečně zůstal věrný sám sobě? Musel by říci: Rozdíl mezi vyššími a nižšími lidskými dušemi je větší než rozdíl mezi těmito nižšími dušemi a bezprostředně pod nimi stojícími zvířecími dušemi: musím tedy připustit, že ve vesmíru existují příčiny, které způsobují proměny nižší lidské duše, jež ji přetvářejí právě tak, jako mnou odhalené příčiny převádějí nižší zvířecí formu ve vyšší. Pokud to neudělám, zůstanou pro mne druhy lidských duší co do svého vzniku *zázrakem* zrovna tak, jak jím zůstávají různé zvířecí druhy pro toho, kdo nevěří ve změnu organismů působením přírodních zákonů.

A jedna věc je naprosto jistá: novověrci, kteří se považují za nesmírně osvícené, protože se domnívají, že z oblasti živého vykázali *zázrak*, *sami v zázrak věří, ba přímo jej vzývají v oblasti duševního života*. A od lidí věřících v zázraky, jimiž oni tak pohrdají, se liší jen tím, že zatímco tito lidé svou víru poctivě přiznávají, oni sami nemají ani tušení, že jsou obětí nejtemnějších pověr.

Druhé zákoutí: nedůslednost myšlení „novověrců“

Nyní si posvíťme do jiného zákoutí „nové víry“. Výsledky novodobého učení o původu člověka pěkně shrnul dr. Paul Topinard ve své *Antropologii*. Na závěr knihy krátce opakuje, jak se podle Haeckela vyšší zvířecí formy vyvinuly v různých údobích Země: „Na počátku údobí Země, geology označovaného jako laurentinské, se náhodným spojením za podmínek, jež se vyskytovaly patrně jen v tomto údobí, z několika prvků - uhlíku, kyslíku, vodíku a dusíku - vytvořily první shluky bílkovin. Z těch vznikly prvotní tvorbou monéry, nejmenší, nedokonalé organismy. Ty se pak dělily a

zmnožovaly, uspořádávaly se v orgány a nakonec, po řadě přeměn, kterých Haeckel určuje devět, daly život několika obratlovcům dle druhu *Amphioxus lanceolatus* (kopínatec plžovitý).“ Pasáž popisující vznik dalších druhů zvířat v tomtéž směru můžeme přejít a uvedeme si rovnou závěr Topinardových vět: „Ve dvacátém stupni (přeměn) se objevuje antropoid (lidoop), přibližně během celého údobí miocénu; v jednadvacátém stupni opočlověk, který zatím neovládá řeč a nemá náležitý mozek. Ve dvaadvacátém se konečně objevuje člověk, jak ho známe, *přinejmenším ve svých méně dokonalých formách.*“ A poté co Topinard uvedl, co má být „přírodovědeckým základem nové víry“, činí několika slovy *důležité doznání.* Říká: „*Tady výčet končí. Haeckel zapomíná na třiadvacatý stupeň, v němž se skvějí Lamarck a Newton.*“

Tím je ve vyznání novověrce ukázáno zákoutí, v němž nanejvýš zřetelně poukazuje na skutečnost, vůči níž toto své vyznání popírá. S pojmy, jejichž pomocí se snaží vyznat v ostatní přírodě, *nechce* vystoupit do oblasti lidské duše. - Kdyby to učinil, kdyby se svým smýšlením získaným při poznávání vnější přírody vstoupil na pole, jež Topinard nazývá třiadvacatým stupněm, musel by si říci: Tak jako vyšší živočišný druh odvozuji na základě vývoje z druhů nižších, odvodím vyšší druh duše na základě vývoje z druhu nižšího. Newtonově duši neporozumím, nebudu-li o ní uvažovat jako o vzešlé z předchozí duševní bytosti. A tuto duševní bytost nikdy nelze hledat ve fyzických předcích. Neboť hledat ji tam by znamenalo postavit na hlavu veškerého *ducha* přírodní vědy.

Jak by přírodovědec mohl připadnout na to, že nechá jeden zvířecí druh vyvinout z druhého, kdyby ten druhý byl prvním ve fyzickém ohledu stejně nepodobný jako v *duševním ohledu* Newton svým předkům? Vždyť přírodovědec si představuje, že jeden zvířecí druh vzniká z podobného druhu, který pouze stojí o jeden stupeň níže než on. Newtonova duše tedy musela vzniknout z jiné duše, která je jí podobná, pouze se v duševním ohledu nachází o stupeň níže než ona.

Newtonova duševnost pro mne zahrnuje i jeho biografii.

Newtona poznávám z jeho biografie, tak jako lva pozná-

vám z popisu jeho druhu. A lvímu druhu porozumím, představím-li si, že vzešel z druhu, který je ve vztahu k němu nižší. Tomu, co zahrnuji do Newtonovy biografie, tedy porozumím, jestliže to považuji za vývojový následek biografie duše, která je podobná Newtonově duši, je *jí jakožto duše* příbuzná. Newtonova duše zde tedy v jiné formě již musela být, tak jako tu v jiné formě byl lví druh.

Pro jasné myšlení není z tohoto náhledu úniku. Novověrci k tomuto závěru nedospějí jen proto, že nemají odvahu vést své myšlenky skutečně do konce. Tímto závěrem je však zaručeno znovuobjevení se bytosti, obsažené v biografii. - Buďto necháme padnout celou přírodovědeckou vývojovou nauku, anebo připustíme, že musí být rozšířena na duševní vývoj. Jsou jen dvě možnosti: *buďto* je každá duše *stvořena zázrakem*, tak jako by zázrakem musely být stvořeny zvířecí druhy, kdyby se nevyvíjely jeden z druhého; *anebo* se duše vyvíjela a byla zde v jiné formě dříve, tak jako zde byl v jiné formě zvířecí druh.

Odvaha k zázraku

Živým důkazem této skutečnosti jsou někteří ze současných filosofů, kteří si zachovali alespoň trochu jasnosti a odvahy k důslednému logickému myšlení. Sice se s myšlenkami vývoje duše, v dnešní době tak neobvyklými, nemohou sžít, stejně jako se s nimi nemohou sžít charakterizovaní novověrci; alespoň však mají odvahu přihlásit se potom k jedinému možnému názoru: k zázraku *stvoření duší*. V díle o psychologii jednoho z nejlepších současných filosofů, greifswaldského profesora Johannese Rehmka tak můžeme číst: „Myšlenka stvoření... se nám jeví... jako jediná způsobilá k tomu, aby z tajemství vzniku duší přece jen vyzískala něco srozumitelného.“ Rehmke dospívá k uznání vědomé všebytosti, o níž říká, že „by se... jako jediná podmínka vzniku duší musela jmenovat *stvořitel duše*“.

Tak hovoří filosof, který se nechce nechat příjemně ukolébat k duchovní dřímotě, poté co pochopil fyzické životní děje, jemuž ale chybí schopnost přiznat se k myšlence, podle níž se duše vyvinula z dřívější formy své existence. Rehmke má zkrátka odvalu k zázraku, protože nedokáže mít odvalu k duchovně-vědeckému názoru o opětovném objevování se duše neboli reinkarnaci.

Filosofové, u nichž přírodovědecké úsilí logicky pokračuje, *nutně* dospějí k tomuto názoru. Ve spisu gótingenského profesora filosofie Julia Baumanna *Novokřesťanství a reálné náboženství* tak mezi devětatřiceti větami „Návrhu stručného ideálu reálně vědeckého náboženství“ čteme i následující (dvaadvacátou) větu: „Jako v anorganické přírodě fyzikálně-chemické prvky a síly nezanikají, nýbrž pouze mění své kombinace, je podle reálně vědecké metody třeba předpokládat totéž u organických a organicko-duchovních sil. *Lidská duše jako formální jednotka, jako spojující Já, se vrací v nových lidských tělech a může tak prožít všechny stupně vývoje lidstva.*“

Ten, kdo má úplnou odvalu k přírodovědeckému vyznání současnosti, musí mít takovýto názor. Tato slova však nemají být mylně vykládána tak, jako by se zde tvrdilo, že vynikající osobnosti mezi novověrci postrádají v obvyklém smyslu slova odvalu. Odvahy, nesmírně velké odvahy bylo zapotřebí k tomu, aby byl přírodovědecký názor probíjován přes odpor sil působících v 19. století.^E - Avšak tato odvalu je něco jiného než ona vyšší odvalu v důsledném myšlení. Takovéto důsledné myšlení postrádáme právě u současných přírodovědců, kteří chtějí vybudovat světový názor na základě poznatků ze své oblasti. Což není skličující, když na minulém shromáždění přírodovědců zazněla v přednášce vatislavského chemika Alberta Ladenburga věta: „Známe snad substrát duše? Já žádný neznám.“ A když po tomto doznání tentýž člověk pravil: „Jak chcete naložit s nesmrtností? Domnívám se, že u této otázky více než u kterékoli jiné je přání otcem myšlenky, neboť neznám jednu jedinou vědecky potvrzenou skutečnost, na niž bychom se u víry v nesmrtnost mohli odvolat.“

Co by asi ten učený pán řekl, kdyby proti němu stál řečník, který

by pravil: „Z chemických skutečností neznám nic. Proto popírám chemické zákony, neboť neznám jednu jedinou vědecky potvrzenou skutečnost, na niž se u těchto zákonů můžeme odvolat.“ Pan profesor by patrně řekl: Co je nám do tvé neznalosti chemické vědy; zabývej se přece nejprve chemií, a pak mluv! Profesor Ladenburg nezná substrát duše; ať tedy svět neobtěžuje výsledky své neznalosti.

Zákon karmy

Jako se přírodovědec obrací ke zvířecím formám, z nichž se vyvinuly jiné formy, aby těmto jiným formám porozuměl, měl by se vědec zkoumající duši, jenž se staví na půdu této přírodní vědy, obracet k duševní formě, z níž se vyvinula jiná duševní forma, aby této jiné formě porozuměl. Tvar lebky vyšších zvířat přece přírodovědci vysvětlují přetvořením lebky nižších zvířat. Měli by tedy všechno, co patří do biografie jedné duše, vysvětlovat na základě biografie duše, z níž vzešla ta, kterou zkoumají. Pozdější stavy jsou *následky* stavů dřívějších - a sice pozdější fyzické stavy následkem dřívějších fyzických stavů, ale stejně tak pozdější duševní stavy následkem dřívějších duševních stavů. To je obsahem *zákona karmy*, který říká: Vše, co ve svém současném životě dovedu a co dělám, tu nestojí odděleně samo o sobě jako zázrak, nýbrž souvisí jako následek s dřívějšími formami existence mé duše a jako příčina s formami pozdějšími.

Ti, kdo otevřeným duchovním zrakem pohlíží na lidský život a tento obsáhlý zákon neznají nebo ho nechtějí uznat, stojí ustavičně před záhadami. - Uvedme si jeden příklad za všechny. Lze ho najít v *Pohřbeném chrámu* Maurice Maeterlincka, v knize, jež hovoří o takovýchto záhadách, ovšem ve zkreslené podobě, v níž se jeví současnému myšlení, protože toto myšlení není obeznámeno s velkými zákony příčiny a následku v duchovním životě, s karmou. Ti, kdo propadli úzce vymezeným dogmatům novověrců, dnes pro takové záhadné otázky nemají nejmenší smysl. Maeterlinck vyslovuje jednu z nich: „Ať se vrhnu za třeskutého mrazu do vody, abych zachránil svého bližního, či ať tam spadnu, pokoušeje se

svrhnouti tam jeho, následky nachlazení budou naprosto stejné, a nic na zemi ani pod nebem, vyjímaje mne samotného a toho člověka, může-li, nepřidá útrapy k mým útrapám za to, že jsem spáchal zločin, neodejme bolesti mým bolestem proto snad, že jsem vykonal ctnostný čin.“

Jistě, pozorování omezenému pouze na fyzické skutečnosti se následky, o nichž je tu řeč, jeví jako v obou případech stejné. Lze však toto pozorování jen tak, bez okolků, považovat za *úplné*? Kdo to tvrdí, zastává jako myslící člověk přibližně totéž stanovisko jako ten, kdo pozoruje, že dva různí učitelé vyučují dva chlapce, a při tom nevidí nic jiného než to, že učitelé se v obou případech těmto chlapcům věnují denně stejný počet hodin a provádějí při tom zhruba totéž. Kdyby se skutečnostmi zabýval hlouběji, vnímal by možná v obou případech velké rozdíly a dovedl by si pak vysvětlit, proč se z jednoho chlapce stane neschopný a z druhého skvělý člověk.

Poznání vývoje v duševně-duchovní oblasti

A kdyby výše uvedené následky pro duše dotyčných lidí pozoroval někdo, kdo by byl ochoten zabývat se duševně-duchovními souvislostmi, pak by si musel říci: To, co se tu děje, nelze brát v úvahu jen samo o sobě. Následky nachlazení jsou duševními prožitky; nemám-li je považovat za zázrak, musím na ně pohlížet jako na příčiny a následky v duševním životě. U zachránce života budou následky vyplývat z jiných příčin než u zločince; anebo budou mít v jednom či druhém případě jiné účinky. A jestliže nemůžu tyto příčiny a následky najít v současném životě, jestliže je v současném životě všechno stejné, musím vyrovnání hledat v minulosti a budoucnosti. Postupuji potom *právě tak, jako postupuje přírodovědec* na poli vnějších skutečností: i on vysvětluje nepřítomnost zraku

zvířat žijících v temných jeskyních na základě *dřívějších* prožitků; a předpokládá, že současné prožitky budou mít své následky v příští podobě ras a druhů.

O vývoji v oblasti vnější přírody má právo mluvit jen ten, kdo tento vývoj uznává i v oblasti duchovně-duševní. Je ovšem jasné, že toto uznání, toto rozšíření přírodního poznání nad rámec přírody je více než pouhé poznání. Proměňuje totiž poznání v *život*; obohacuje nejen vědění člověka, ale dává mu sílu proměnit svou životní cestu. Ukazuje mu, *odkud přichází a kam se ubírá*. A toto „odkud“ a „kam“ mu ukáže až za hranice narození a smrti, bude-li vytrvale sledovat směr vytknutý tímto poznáním.

O všem, co dělá, pak ví, že se to začleňuje do proudu plynoucího z věčnosti do věčnosti. Stanovisko, z něhož řídí svůj život, bude stále vyšší. Dokud člověk nedospěje k tomuto smýšlení, je jakoby zahalen mlhou; netuší totiž nic o své pravé podstatě ani o jejím původu a cílech. Řídí se popudy své přirozenosti, aniž jim rozumí. Musí si říci, že by možná sledoval úplně jiné popudy, kdyby své cesty ozařoval světlem poznání. Pod vlivem tohoto smýšlení neustále vzrůstá pocit odpovědnosti vůči životu. Pokud v sobě člověk tento pocit odpovědnosti nerozvíjí, zapírá ve vyšším smyslu své lidství. Poznání bez cíle zušlechtění člověka je jen uspokojováním vyšší zvědavosti. Pozvednout poznání k pochopení ducha, aby se stalo silou veškerého života, je - ve vyšším smyslu - *povinností* člověka. Pro každého člověka je proto povinností snažit se porozumět, odkud jeho duše přichází a kam směřuje.

Jak tyto zákony duchovního života - reinkarnace a karma - působí, bude předmětem následujícího pojednání.

R. Steiner: Reinkarnation und Karma, vom Standpunkte der modernen Naturwissenschaft notwendige Vorstellungen; uveřejněno v časopisu Luzifer, říjen/listopad 1903, později zahrnuto ve svazku Lucifer-Gnosis, GA 34, str. 67nn. Česky vyšlo pod titulem „Znovuvtělování a osud“ ve svazku nazvaném „Jak působí zákon karmy“ nákladem literárního kruhu Anthroposofické společnosti „Studium“,

Praha 1919 (2. vydání); autor překladu: T P. Při pořízení nového překladu (2013) bylo k tomuto původnímu překladu přihlédnuto.

Rudolf Steiner

GA 34